

Tseugmaatiline ruum: Ida-/Kesk-Euroopa feminismid*

Mihaela Mudure

Moto:

Seetõttu on kõikide sugupoolt puudutavate diskursuste, ka feministide poolt loodud ja levitatud diskursuste kriitika jätkuvalt feminismi eluline osa, nagu seda on ka pidev katse luua uusi diskursiivseid ruume, kirjutada ümber kultuurilisi narratiive ja defineerida mõisteid uuest perspektiivist – “mujalt tulevast” vaatenurgast.

Teresa de Lauretis, *Technologies of Gender* (“Soo- tehnoloogiad”)

Just sealt “mujalt” sooviksin ma nõutada ruumi Kesk-/Ida-Euroopa feminismidele, eriti rumeenia feminismile, sest saan rumeenia kultuuri liikmena pretendeerida selle paremale tundmisele. Soovin selles essees, mille inspiratsiooniks on üha keerukam ja keerukam Ida-/Kesk-Euroopa feminismi areng, esitada argumente, mis nõutavad sellele ruumi teiste maailma feminismide seas. See on areng oksümoroonilise¹ ruumi suunas, mis meenutab tugevasti seda oksümoroonilist ruumi, mida Kolmanda Maailma feministid on nõutanud alates

* Artikkel ilmus esmakordselt raamatus *Gender and the (Post) 'East'/'West' Divide*, toim. Mihaela Frunzã, Theodora-Eliza Văcărescu. Limes, Cluj, 2004.

1981. aastast, mil Cherrie Moraga ja Gloria Anzaldua sõnastasid tuliselt oma seisukoha(d) radikaalsete mittevälgete naiste kogumikus pealkirjaga *This Bridge Called My Back* (“Sild, mida kutsutakse minu seljaks”). Seda rada jätkas kõnekalt Audre Lorde oma esseekogus *Sister Outsider* (“Õde võõras”). Kõik need vaatenurgad naiskõsimusele näitavad pinget Kolmanda Maailma feminismides ühelt poolt ülemaailmsesse liikumisse kuulumise ja teiselt poolt selles liikumises eksisteerivate erinevatest nähtavuse, avaliku ja/või poliitilise kogemuse vormidest ja määradest ning mõningate feminismide suurematest ressurssidest tulenevate hegemooniliste ruumide vahel. Seega, kirjutades Ida-/Kesk-Euroopa feminismidest kui sillast, mida kutsutakse “meie seljaks”, olen täiesti teadlik ohtlikust, isegi pea vältimatust essentsialismi lõksust, mis terendab siis, kui räägin ühest Euroopa kontinendi suurest osast. Oht säilib ka siis, kui piirdun oma kultuuri ja seega rumeenia feminismiga. Aga just seetõttu, et eksisteerib “meie”, mis tegelikult tähendab “mina”, ning on “mina”, mis tegelikult tähendab kujutamissstrateegiate või tagasihoidlikkuse tõttu “meie”, võtan oma eesmärgiks “silla, mis on meie selg”, milles ainsuses nimisõna viitab minu enda vastutusele oma teoreetiliste väidete eest.²

Seega hõlman selle ruumi, “meie seljast silla”, konkreetselt Ida-/Kesk-Euroopa ruumina. Selle ruumi vajalikkusele on juba tähelepanu juhtinud Gail Kligman ja Rosi Braidotti, teadlased, kes on teistest enam huvitunud feminismide erinevusest ja mitmekesisusest ning feminismi kaubastamisest.

Oma raamatus *The Politics of Gender after Socialism: A Comparative Historical Essay* (“Soo- poliitika pärast sotsialismi: võrdlev-ajalooline esse”) rõhutavad Susan Gal ja Gail Kligman seda probleemi. “Ja kuigi Ameerika Ühendriikide akadeemiline feminism on jõudnud arusaamale, et õiglus vähemuste hulka kuuluvate naiste või Kolmanda Maailma naiste suhtes nõuab nende kuuldavõtmist feministlikes uuringutes, ning on tunnistanud mitmekesisuse väärtust, eeldab

enamik valgeid keskklassi ameerika feministe, et Ida-Euroopa huvid on nende huvide koopiaid. /.../ Eeldades, et minevik on “mingi teine maa”, eeldasid nad alateadlikult, et naised, kellega nad kokku puutusid, on nagu nende oma vanaemad ning seega, et nad on samasugused kui lääne feministid nii naiste kui ka feministidena.”³ Rosi Braidotti maadleb selle probleemiga seoses euroopa naisuuringute tekkimisega: “mitte ühtegi vaatenurka naisuuringutes ei saa pidada tõeliselt “euroopalikuks”, kui see ei puuduta vajadust luua avatud ja mitte-etnotsentrilisi teadmise ja hariduse mudeleid. /.../ Lisaks, et see töö jagatud ja mitmekesistatud definitsiooni nimel saaks õnnestuda, on vaja võrdlevaid arutelusid Ida- ja Kesk-Euroopa, Ameerika Ühendriikide ja arengumaade naistega.”⁴

Ida-Euroopast pärinev hääl, Dasa Duhacek, väidab oma Ida-Euroopa feministlikule filosoofiale pühendatud artikli lõpus raamatus *A Companion to Feminist Philosophy* (“Feministliku filosoofia teejuht”): “See ülevaade kaldub avama probleeme, sest see annab pildi või pigem pooliku mosaiigi Ida-Euroopa feministlikust filosoofiast. Selle filosoofia eksistentsi iga aspekt ning see eksistents ise on protsess, mille käik on keskne mitte ainult Ida-Euroopa feminismile, vaid feministlikule filosoofiale tervikuna. Kuna filosoofia on parimas vormis siis, kui ta provotseerib ja häirib, mitte ei rahusta, siis pean ma küsimust olulisemaks kui vastuseid.”⁵ Teisisõnu, Ida-Euroopa feminism pigem küsib küsimusi, kui pakub vastuseid.

Arvan, et on viimane aeg piirata seda ähmastust ja kaudset optimismi ning taotleda Ida-/Kesk-Euroopa feminismidele täpsemat ruumi. Minu arvates on see ruum tseugmaatiline positsioon maailma feminismide seas. Tseugma on retooriline kujund, mis toetub sillana ühendamisele ja sidumisele. Retoorikas on see kujund, kus verbil võib olla kaks sihitist või nimisõnal kaks atribuuti. Tavaliselt on üks neist kahest tavaline, teine palju vastuolulisem, sümboolsem või kujundlikum.⁶

Vähemuste hulka kuuluvate või Kolmanda Maailma feministide loodud teoreetilised mõisted, nagu Gayatri Chakravorty Spivaki *subaltern*, Gloria Anzaldúa *mestizaje* (*mestiza*), Alice Walkeri naisolemus (*womanism*), Audre Lorde'i afrikett (*Afriquette*) või Chela Sandovali opositsiooniline teadvus, toetuvad antagonismile hegemooniliste feminismide ja erinevate naiste klassilistest, rassilistest ja seksuaalsetest orientatsioonidest lähtuvatest asetumistest teravalt teadlike Kolmanda Maailma feminismide vahel. Üks Ida-/Kesk-Euroopa feminismide probleeme on nende ambivalentsus. Nad on sillalaadses, siduvas rollis hegemooniliste feminisimide ja maailma vaeste naiste feminismide vahel. Ida-/Kesk-Euroopa feminismid kuuluvad ja tahavad kuuluda Euroopasse, ruumi, millel on hegemooniline ajalugu ja kohalolek. Samas on nende maade ühiskondlikud, poliitilised ja eriti majanduslikud reaalsused suhteliselt sarnased Kolmanda Maailma riikide reaalsustele – kuigi iga Ida-Euroopa riik erineb selgelt teistest piirkonna riikidest. Minu arvates kujutab seda vastastikust mõju ja Ida-/Kesk-Euroopa feminismide ambivalentsust kõige paremini mõiste “tseugmaatiline asend”. Olles pea täiuslikud kultuurilised moondujad, tunduvad Ida-/Kesk-Euroopa feminismid nii läänelikud kui ka mitteläänelikud, nii marginaalsed kui ka hegemoonilise klubi liikmestaatuse poole pürgijad. Neil liikumistel ja kõhklustel on pikk ajalugu. Ida-/Kesk-Euroopat on alati erineva intensiivsusega ahvatlenud erinevad võimukeskused ning see on erineval määral kogenud marginaalsust ning perifeeria privileege ja ebamugavusi. Sellele lisandub veel lõpetamata lääneliku moderniseerumise erinev tase neis riikides, mis teeb feministide töö väljaspoolsele pilgule avaneva näilise ühtsuse lammutamisel veelgi raskemaks. Viimasena, kuid kindlasti mitte vähem olulisena on Ida-/Kesk-Euroopas traditsioon näha ennast sillana, lävena Euroopa ja Oriendi vahel, Ida ja Lääne vahel, samal ajal vormides piirkonna enda sees oma Ida ja Läänt. Tänapäeval kordavad need kõhklused, mitmetimõistetavused kajana

feministlikest debattidest ja naisliikumistest väljapoole jäävate jõudude tagajärgi. Need tulevad rahvusvahelise poliitika areenilt ning maailma ümberkorraldamisest kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise järel, uute vaenlaste konstrueerimisest ja uute vastuseisude ümberkujundamisest, kus üha suuremat rolli mängivad religioon ja ilmalikkus.

Seega, sellelt sillalt, mida nimetatakse meie selgadeks, mis viitab ühtaegu nii meie kuulumi- se maailma feminismide hulka kui ka vajadusele seal välja arendada oma ruum, mis hõlmaks meie pingelist, ebamäärast, pettunud, rikast positsiooni, meie innukust oma individuaalsust väljendada, keskendun mõningatele rumeenia feminismi kui debatti ja mõtiskelu soosiva tseugmaatilise ruumi erijoontele.

Tänapäeval tuntakse Rumeenia akadeemilistes ringkondades, eelkõige humanitaar- ja sotsiaalteadustes, vaieldamatult kasvavat huvi feminismi, soouuringute ja sooliste lähenemiste vastu. See tuleneb osaliselt Rumeenia kõrghariduses ja valitsusvälistes organisatsioonides töötavate üha arvukamate naiste kasvavast teadlikkusest. Ülikoolid kalduvad kaotama oma privileeeritud staatust ja seega lakkavad olemast peamiselt meeste poolt domineeritud töökohad, mida nad olid kommunistliku režiimi ajal, mil püüti valvata võimalikke õhuauke avalikus diskursuses. Eksisteerib ka arvukalt erinevate poliitiliste ja religioossete suunitlustega naiste valitsusväliseid organisatioone, kes näevad vaeva, leidmaks oma tegevuseks vajalikke ressursse, eelkõige rahvusvahelistest allikatest, kuna kohalikel kogukondadel kas pole ressursse või ei ole linnapead ja linnavalitsuste liikmed (kes on enamasti mehed) eriti entusiastlikud raha selliste tegevuste tarbeks kasutama.

Samas pole sõjakas feminism Rumeenias suur ja laiahaardeline liikumine, kuid see pole iseenesest ebatavaline. Laiaulatuslikud naisliikumised on harvad ja kalduvad tekkima äärmuslikes poliitilistes tingimustes, kui mingi konkreetne teema hakkab ühiskonnas domi-

neerima. Sellisteks näideteks on sufražettide liikumine või 20. sajandil rahvusvaheline "Naised mustas" liikumine⁷ või "Plaza de Mayo emade" liikumine Argentiinas⁸.

Mis aga puutub akadeemilisse feminismi, Athena piigi teravikku⁹, siis tuleb eraldi esile tõsta uusi tekkivaid keskusi, kus feministliku teadustööga tegeletakse. Tavapäraselt mainitakse rumeenia soouuringute ülevaadetes siinkohal mõningaid olulisi Rumeenia ülikoole (Bukarest, Cluj ja vahel Timisoara), kuid isegi mõõdamattes ei nimetata teisi institutsioone, nagu Iasi, Brasovi või Oradea ülikoole, kus samuti soouuringutele tähelepanu pööratakse. Lisaksin samuti, et rumeenia feminismis on juba varjusolevaid ja maksimaalse nähtavuse tsoone, mille kuju kaldub määrama kesksete autoriteetide mõjuala, subjektiivsed faktorid ja ressursidele ligipääsu hierarhia.

Kas rumeenia feminismil on ajalugu? Või on selle loomine pärast 1990. aastat nagu pärispatuta saamine¹⁰ või Athena võimas Zeusi peast sündimine 1989. aasta 22. detsembri¹¹ järgses maailmas, mida iseloomustab piiramatu liikumis-, dokumenteerimis- ja informatsioonivabadus – kui jätta välja majanduslikud piirangud? Rumeenia feminismil on vaieldamatult ajalugu, kuigi seda ajalugu avastatakse alles täna. Feministliku diskursuse ajaloolisus on feministliku diskursuse prestiiži jaoks aga väga oluline.

Rumeenia feminismi juured ei ulatu 18. sajandi teoretiseerimise ja poliitilise aktivismi traditsiooni, mida Läänes esindasid Mary Wollstonecraft ja Olympe de Gouges¹². Tulenevalt rumeenia kultuuri tseugmaatilisest staatusest ja tänu selle moderniseerumise hilinemisele ajaloolistel põhjustel hakkasid alles 19. sajandi alguses mõned naisaristokraadid (näiteks keegi preili Soutzu või Hermione Asaki-Quinet) autoristaatust taotlema, kuid varjasid oma loomingu- lisi katsetusi tõlgete nime all. Ana Ipatescu ja Maria Rossetti, 1848. aasta põlvkonna¹³ naised, astuvad aktiivsemalt poliitilisele areenile. Isegi hiljem, 19. sajandil ja 20. sajandi esimesel poolel

ei ületa rumeenia feministid oma kirjutistes teatavat pragmaatilist tasandit. Nad osalevad oma ajastu debattides, vaidlevad vahel vastu, propageerivad naiste õigust saada haridust ja osaleda ühiskonna poliitilises või majanduslikus elus, kuid nad ei teoretiseeri ähvardava oleviku nõudmistest kaugemale. Ainukeseks erandiks on Calypso Botez, kes proovis raamistada rumeenia feminisimi traditsiooni oma raamatus "*Rumeenia feminisim*", mis visandab feministlike suunitluste, eesmärkide ja võitluste sünteesi.

Ida-/Kesk-Euroopa feminismide suureks probleemiks on nende suhe selle piirkonna rahvuslustega. 19. sajandi ja 20. sajandi alguse feministidele oli naistevaheline solidaarsus mureks, mille juurde pöörduti pärast rahvuslike ideede teostumist ja tugevate rahvusriikide loomist. Rahvust aga kujutatakse loomulikult kaitsva naisinglina, mässituna rahvuslippu, mis lehvib lahingutes, milles võitlesid ja mille võitsid mehed. Sellised initsiatiivid, nagu Alexandrina Cantacuzio 1920. aastate katse ühendada vähemusrahvustesse kuuluvaid naisi rumeenia naistega, on küll kiiduväärt, kuid jäävad isoleeritusk ega suuda üle saada šovinistlikest, võõravaenulikest, isegi antisemiitlikest diskursustest, nagu ajalugu traagiliselt näitab.

Tseugmaatilises ruumis kohtavad Ida-/Kesk-Euroopa feminisimid mingitel ajahetkedel pärast II maailmasõda, kui tolleaegsetest koloniaalimpeeriumitest tahuti välja iseseisvad riigid, Kolmanda Maailma feminisme. Mõlemal juhul osalesid naised täiel rinnal rahvuslikes vabastusliikumistes, kuid pärast vabaduse saavutamist ei antud neile seda avalikku ruumi, mille nad olid välja teeninud.

Ida-/Kesk-Euroopa feminismide tseugmaatiline ruum peab samuti tunnustama fakti, et feminisimi mõjutasid korduvad moderniseerimise projektid, kodanlik liberaalne projekt või kommunistlik projekt, mis mõlemad jäid lõpetamata või lähtusid vigastest ideoloogilistest eeldustest. Sellest tuleneb veel üks ühisjoon Kolmanda Maailma feminismidega. Ida-/Kesk-Euroopas on

endiselt suur hulk traditsioonilisi maakogukondi, millest paljud sõltuvad isemajandavast põllupidamisest. Need maakogukonnad annavad nii meestele kui ka naistele konkreetse ja eraldi koha majanduses, kuid ei taga tänapäevast elatusstandardit. Vaesuse ja madala elatusaseme külge on poogitud koduvägivald, agressiivne patriarhaalne vanemlik autoriteet ja naiste kannatused.

Ida-/Kesk-Euroopa feminismide tseugmaatilise ruumi eripäraks on vajadus tähelepanu pöörata oma juurtele. 1990. aastate järgses katses avastada naisliikumiste ja feminismide ajalugu avaldub minu arvates tendents liigselt rõhutada feminisimi liberaalseid juuri ja jätta unarusse selle vasakpoolne komponent. Teise variandina seotakse feminisimi sotsiaal-demokraatliku liikumise algusega. Feministlikud teadlased peaksid pakkuma uusi teoreetilisi diskursusi, mis suudaksid tabada postkommunistliku keskonna olemust. Minu arvates ei saa rääkida Ida-/Kesk-Euroopa feminismide tseugmaatilise asendist, analüüsimate seda, kuidas kommunistlik ideoloogia feminisimi anastas. Tuleb uurida selliseid näiteid, nagu kommunistlikud võitlejad Elena Filipescu-Filipovici, Ecaterina Arbore, Constanta Craciun ja Elena Ceausescu. Milline on suhe naiste õiguste edendamise vahel kommunistliku režiimi ajal ja tegeliku naiste emantsipatsiooni vahel? On sümptomaatiline, et naised said [Rumeenias] valimisõiguse 1946. aastal, mil hääleõigus kaotas kommunistliku diktatuuri surve tõttu igasuguse poliitilise kaalu.

Ka kommunistlikus Rumeenias eksisteeris "intellektuaalne feminisim", mida esindab suurepäraselt harukordse näitena kirjanik, filmikriitik ja tõlkija Ecaterina Oproiu, keda väga vähesed rumeenia feministid paistavad mäletavat. Ecaterina Oproiu tõlkis prantsuse keelest naiste olukorra sotsioloogilisi feministlikke analüüse, avaldas tõelise panoraamina rumeenia naiste olukorrast 1970. aastatel kogumiku kahekõnesid naistega, kes esindasid rumeenia ühiskonna kõiki sotsiaalseid klasse, ning panustas samuti kogumikku nn. tüdrukupõlvest, ühte väga vähestest seda teemat

käsitlevatest uurimustest rumeenia keeles. Pärast 1990. aastat püüdis Ekaterina Oproiu kasutada vaatsaadud ajakirjandusvabandust ning oli mitme naisteajakirja peatoimetaja, nt. *Ea si el (Naine ja mees)* (1991–1998) ja *Timpul femelior in tara babililor (Naiste aeg meeste maal)* (1992–1998), kus ta püüdis pakkuda feministlikku diskursust atraktiivsel, meeldival ja kergel moel, samas langemata pealiskaudususesse, et vähendada soolist kirjaoskamatus Rumeenias.

Arvan, et enamasti pingutab Ida-/Kesk-Euroopa feminism kõvasti ja edukalt, korvamaks teadmiste puudumist naiste elutingimuste kohta. Samas ollakse palju vähem edukas selliste mõistete leidmises, mis hõlmaksid selle kultuurilise/poliitilise asendi omapära.¹⁴ Isegi kui need teoreetilised katsetused eksisteerivad, ei tunta neid piirkonnas keelebarjääri tõttu. Kogu “piirkonnas”¹⁵ kaldutakse tõlkima palju inglise ja prantsuse keelest ning väga vähe teistest “piirkonna” keeltest.¹⁶ Valdavalt oleme me “lääne pilgu all”¹⁷ ning sarnaselt Kolmanda Maaailma naistega kannatame ka meie Lääne perspektiivi teatava vuajerismi ja nartsissismi all, kui see meie kultuurilist/poliitilist piirkonda vaatlleb. Teisalt jagame me läänemaailmaga kreeka-ladina pärandit, äärmiselt olulist ja pikka kristlikku traditsiooni ning hegemoonilist rassilist positsiooni, tänu millele Teised näevad meid valgetena. Meie identiteet on voolav: me kogeme mitmetähenduslikku naudingut, mida pakub kuulumine ja mittekuulumine, sees ja väljas olemine vahemikulistest, kattuvates kohtades, mis on maailma vaesimate riikide vaatevinklist hegemoonilised ning Euroopa kindluse vaatevinklist marginaalsed. See voolavus aga teeb meie identiteedi raskestimõistetavaks. Tšugmaatiline positsioon on piisavalt paindlik, piisavalt tasakaalustatud ja piisavalt rikas, et seda hõlmata. Igal juhul arvan, et Ida-/Kesk-Euroopa feminismide positsiooni ei saa täielikult hoomata, kui me ei aseta neid suhtesse vähemusrahvustest naiste feminismidega ja Kolmanda Maaailma naiste feminismidega. Luuletaja Rutivica Andrijasevic on suutnud selle

mitmetähenduslikkuse oma luuletuses “Migratsioon ja Euroopa kindlus” kirglikesse luuleridadesse püüda:

*Ma tunnen, et mind vihatakse iga kord, kui
lähen välismaalasena politseisse
Kõigi oma paberitega
Pea ja hää madalal
Lootes saada elamisloa, mida ma
meeleheitlikult vajan
Paberitüki, mis teeb mind seaduskuulekaks*

/.../

*Nad teevad mind nähtamatuks
Seega ma võitlen nendega
Nähtavuse nimel
Ja ma hakkam vastu.¹⁸*

Kuulumise ja mittekuulumisega seotud pinged on seda raskemad kanda, kuna need sõltuvad bürokraatlikest otsustest, mis tulevad Brüsseli vahitornist (Euroopa Liidu peakortest), mis vahel toetub teatud ühiskondlike või poliitiliste reaalsuste hindamisele ning vahel kujundab Euroopa ruumid ümber, lähtudes kriteeriumitest, mis pole teoreetilisest vaatevinklist piisavalt selged, kuid milles kajastuvad teatud majanduslikud või poliitilised huvid või hirmud. Sõltumine keskusest, pinged ühelt poolt integratsiooni tõmbe vahel, saavutamaks samaaegsust Euroopaga, ja teisalt rahvuslike protektsionistlike tagasilükkamiste vahel, ääremaa kui energia ja alaväärsuskomplekside allikas, kinnisidee järelejõudmise kohta, mis tuleneb ajalooliselt omandatud usust, et ääremail on lääneliku modernsuse puudujääk, keskuse imiteerimine, mimikri ja selle hübriidsed tulemused¹⁹, kahevahelolek ja osaline orientaliseerumine, piirkonna kultuuride, kirjanduste ja keelte hooletusesejätmine kõige selle nimel, mis tuleb Lääne-Euroopa või Põhja-Ameerika prestiižsetest keskustest – kõiki neid eripärasid, mis vormivad Kesk-/Ida-Euroopa kultuure keerukalt ja erine-

vatel määradel, ei saa feministlik diskursus vältida, kui selle eesmärgiks on olla midagi enam kui imporditud diskursus.

Ka avalikkuse austust, mida sooprobleemid vajavad ja väärivad, ei pälvita enne, kui enamik elanikkonnast soolise võrdõiguslikkusega seotud eesmärgid omaks võtab. Euroopa Liidu kaitse võib vaieldamatult tuua need teemad avalikkuse tähelepanu alla, kuid veenev legitimeerimine saab tulla ainult avalikkuse enamuse poliitilise, kultuurilise ja ühiskondliku tegevuse tulemusena. Vastasel juhul võime me eurooplastena (EL klubi liikmetena) “tunduda”, kuid meie integratsioon on ainult sissepääs panoptilisse aega²⁰, aega, mis on väljastpoolt peale surutud ja tuletatud teisest arenguloogikast.

Rumeenia feminism, kui kasutada seda näidiskaasusena, peab tähelepanu pöörama seosele feminisimi ja lääneliku modernsuse vahel, mis on alati olnud üheks rumeenia kultuuri sihiks, soovide fookuseks samaaegselt etnotsentriiliste hirmudega oma rahvuslike eripärade kaotamise pärast. Üks põhjusi, miks rumeenia kultuuris ja ühiskonnas on raske feministlikku diskursust juurutada, on ajalooline reaalsus, et modernsuse projektidel kas ei lastud “küpseks” saada (liberaalne II maailmasõja eelne projekt) või viidi kogu ühiskond diktaatorliku poliitika abil alaealise staatusesse (kommunistlik projekt). Läänes toetas feminisimi arengut modernsuse kriis. Nagu Rosi Braidotti ütleb, “selles mõttes võib modernsuse kriisi näha [...] klassikalise subjektuse maskulinistlike aluste lõhestamisena. Feministlikust perspektiivist pole selline kriis mitte ainult positiivne sündmus, vaid samuti rikas naistele õiguste andmise potentsiaalsete vormide poolest”.²¹ Rumeenia kultuuris ei julgustanud modernsuse kriis feminisimi samal määral, kuna modernsus ei puuduta siiani kõiki “sügava Rumeenia”, nii nagu me seda kutsume, kihte. Arvukad maakogukonnad, kus inimestel on vahendeid ainult isemajandavaks põllumajanduseks, teevad Rumeeniast lapiteki-ühiskonna, kus mõned inimesed kasutavad internetti ja

globaliseerumise pakutavaid võimalusi, samas kui teistel pole ligipääsu esmavajalikule infrastruktuurile, elektrile, adekvaatsele arstiabile ega moodsale elamispiinnale. Rumeenia kodanikud elavad alternatiivsetes aegades ja ajalugudes ning feminism peab seda arvesse võtma, et oma diskursust nüansirikkamaks muuta.

Rumeenia feminism peab ka astuma dialoogi religiooniga. Esiteks, pärast kommunismi kokkuvarisemist domineerib religioon eetilises diskursuses ja paljud inimesed peavad seda ainsaks neile kättesaadavaks usaldusväärseks tejuhiks, mis aitab neil vastu seista üleminekuaja erinevatele raskustele ja need üle elada. Teiseks on religioon avaliku televisiooni kõrval ainuke Rumeenia maapiirkondades kättesaadav kultuur. Preester on moraalne autoriteet ning maanaiste vabastamisel traditsioonilistest soomustritest, mis võrdsustavad naiseks olemise ohverduse, edasilükatud rahulolu ja rüvedusega, peab arvesse võtma, kui olulist rolli religioon nende naiste elus mängib.

Feministlik diskursus peab samuti arvesse võtma, et teatud loosungitel, mis töötasid väga hästi lääneriikides (võrdsus, ligipääs tööturule), ei ole samasugust mõju postkommunistlikes riikides, kus egalitaarsuse ideoloogia hävitas brutaalselt erinevuse ideoloogia ning kus naised sunniti väljaspool kodu töötama, sest kõik pidid olema kasulikud kodanikud. Privaatne ja avalik ruum konstrueeriti teisti kui kuulsas Habermasi algoritmis. Naised ei olnud väga innukad astuma avalikku ruumi, sest see oli pealesunnitud ideoloogia tõttu rõhumise ruum. Sellest ka nende kahtlustav suhtumine naiste edutamisse avaliku elu positsioonidele 1970. ja 1980. aastatel. Privaatruum muutus vabaduse ruumiks, kus inimesed said ennast vabalt väljendada, kus mehed ja naised olid perekonnana solidaarselt vastandunud suurele Patriarhile, kommunistlikule riigile. Samal ajal säilisid privaatruumis traditsioonilised hierarhiad. Naise rolliks oli pere (laste ja mehe) eest emotsionaalselt ja füüsiliselt hoolitseda, samas kui mehed esindasid peret

avalikkuses ning olid kõige olulisemad palgateenijad.

Ida-/Kesk-Euroopa feminism peab samuti arvesse võtma vähemuste hulka kuuluvaid naisi. See on äärmiselt oluline postsotsialistlikes riikides, kus piiride nihkumise tõttu on vähemuse ja enamuse rollid muutunud, etnilised poliitilised osapooled on ühiskonnas kas hegemoonia võitnud või kaotanud. Rumeenia feministid peavad visandama oma ühiskonna keskuse ja ääreala, keskendudes vähemusrahvuste hulka kuuluvate naiste erivajadustele. Selles kontekstis tuleks minu arvates lisaks nn. ajalooliste vähemuste hulka kuuluvate naiste probleemidele feministlikkusse tegevuskavva lisada ka nn. uute vähemuste hulka kuuluvate naiste mured. Viitan siin üha suuremale arvule Aasiast ja Aafrikast pärit põgenikele ja immigrantidele. Rumeenias elab üha rohkem moslemeid ning nende naiste olukord, nagu ka kohalike naiste olukord, kes abielluvad moslemi meestega, hakkavad ennast looriga katma ning võtavad omaks vähemalt islami välised jooned, kui mitte enam, samuti viis, kuidas nad oma identiteete sobitavad, peaks olema uue feministliku teadmise allikaks.

Rumeenia teadlased tunnevad üha suuremat huvi romade vastu, kuid roma naiste probleemeid paistavad muude murede vahele kaduvat. Rumeenia romade emantsipatsiooni ja integratsiooni strateegiat ei huvituta eriti roma kogukondade soolistest erinevustest. Me ei saa rääkida romade integreerimisest ilma roma naiste vabastamiseta. See, kuidas romad sotsialiseeritakse väga noores eas abielu kaudu, ei võimalda neil pikemaajaliselt haridust omandada. Paljude roma naiste jaoks on hariduse omandamisest olulisem vältida akultureerumise riski. Muidugi on romade endi valik, kuidas nende traditsioonid sobituvad peavooluühiskonnaga, ning roma naised ise peavad oma nähtavate esindajate, nagu Delia Grigore või Luminita Cioaba-Mihai kaudu, oma seisukohta väljendama. Teisalt peavad feministid roma kogukonnast väljastpool olijatena olema teadlikud, et ka feministid

peavad nende naiste probleemidega tegelema. Selle probleemiga tegelemist takistab salakaval rassismi vorm, mida avalikult ei tunnustata ettekäändega, et marginaalsus ja väljasulgumine on romade puhul paratamatu nagu mingi "loomulik" tingimus. Feministlikud teadlased peavad uurima, kuidas klass, sugu ja rass roma meeste ja naiste marginaliseerimises omavahel kattuvad. Seda on veelgi raskem teha tänu konsensussele, isegi kui seda pole otseselt välja öeldud, et rass pole Rumeenias probleemiks. Arvan, et siin oleks kasulik võrdlus ameerika teadlaste töödega. Samas mõtteliinis märkas Rosi Braidotti, et "kuigi Põhja-Ameerika feminismis oli rassiprobleem olemas algusest peale, võttis kaua aega, enne kui etnilist kuuluvust ja rassi hakati tunnustama kui feministliku subjektsuse defineerimise keskseid muutujaid"²². Paistab, et sama pikka aega on vaja ka rumeenia feminismit, et saada üle väga sügavalt juurdunud eelarvamusest.

Viimasena, kuid kindlasti mitte kõige vähem tähtsana, tuleb vaadelda rumeenia kultuuri misogüünilisi ruume ja diskursusi. Feministlik uurimine suudab pakkuda uut ja värsket vaatenurka rumeenia kultuurile.

Kuna feminism tähendab ühiskondlikku muutumist ja ühiskondlik muutus on alati kollektiivne teema, siis ei saa ma märkimata jätta, et vaesuse, marginaliseerimise ja majanduslike võimaluste puudumise tõttu on naiste ja lastega kaubitsemine veel üks tõsine probleem Rumeenias. Feministlik uurimine peab sellele lähenema sotsioloogilistelt, eetilistelt ja filosoofilistelt alustelt ning arvestama seejuures tänapäevase mobiilsuse ja migratsiooniga.

Kokkuvõtteks, et ära kasutada kõiki oma tseugmaatilise asendi eeliseid, peab rumeenia feminism, Ida-/Kesk-Euroopa feminism osalema üldises ideede liikumises omal häälel, kuuludes tervikusse, kuid samas säilitades omaenda ruumi läbirääkimisteks ja teoretiseerimiseks.

Inglise keelest tõlkinud Raili Marling

Märkused

- 1 Oksüümoron on retooriline kujunud, millel on paradoksaalne võime näidata ühtsust ja sarnasust, samas säilitades käsitletavate mõistete eraldiseisvuse või isegi vastandlikkuse. Kõige tuntum näide oksüümoronist on “kõnekas vaikus”.
- 2 Leidsin, et toetan täielikult Gloria Anzaldúa väga huvitavaid kommentaare “mina” ja “meie” dünaamika kohta, mis pärinevad Ann E. Reumani tehtud intervjuust, mis on avaldatud ajakirjas *Melus*: “1988. aastal kirjutasin essee mitmuselise “mina” ja ainsuselise “meie” kohta ning see puudutas representatsiooni ja seda, kuidas autor, kirjanik, sageli kasutades sõna “mina”, mõtleb “meie”, kuna teised naised samastavad ennast nii tugevasti tema kogemustega.” (Ann E. Reuman, “Coming into Play. An Interview with Gloria Anzaldúa”, *Melus* 25, 2, *Latino/a Identities* (suvi 2000), 22.
- 3 Susan Gal; Gail Kligman, *The Politics of Gender After Socialism: A Comparative Historical Essay*, (Princeton: Princeton UP, 2000), 22.
- 4 Rosi Braidotti, “Key Terms and Issues in the Making of European Women’s Studies.” In Rosi Braidotti, Esther Vonk, Sonja van Wichelen, eds., *The Making of European Women’s Studies*. Vol. I, (Utrecht: Utrecht University, 2000), 21.
- 5 Alison M. Jaggard; Iris Marion Young, eds., *A Companion to Feminist Philosophy*, (Malden: Blackwell, 1998), 135.
- 6 Tseugma näited: Dickens: “/... /hr. Pickwick tõstis kübara ja jala uksest välja” või Alexander Pope’i “*Lokiröövis*”: “Belinda kartis, et rüvetab oma au või brokaatkleidi, et ta kaotab ballil oma südame või kaelakee.” Ildes Süürias oli Eufrati jõe kaldal linn nimega Zeugma. Pliniuse kohaselt tuleb selle nimi sillast, mis ühendas Eufrati kahte kallast, millest tuleneski selle kreekakeelsest sõnast “*ike*” tuletatud nimi. Plinius (Hist. Nat, XXXIV, 150) väidab samuti, et esimese silla, kahtlemata pontoonsilla, ehitas sinna Aleksander Suur.
- 7 “Naised mustas” on mitteformaalne ülemaailmne naiste võrgustik, mis on pühendatud rahule, õiglusele ja aktiivsele vastuhakule sõjale ning teistele vägivaldla vormidele. See pole mitte organisatsioon, vaid mobiliseerumise vahend ning tegevuse mudel. Gruppi kuuluvad ainult naised ning tavaliselt osalevad musta rõivastatud naised avalikes kohtades vaikeses, vägivaldlatutes leinavalveaktatsioonides, mis toimuvad kindlatel aegadel ja kindla intervalliga. Leinavalved algatasid 1988. aastal Iisraelis naised, kes protesteerisid Läänekalda ja Gaza sektori okupeerimise vastu ning nõudsid rahu Iisraeli ja paales-
- 8 tiinlaste vahel. Iisraeli naiste itaallastest toetajad viisid selle idee endaga kaasa Itaaliasse. Kontaktid itaalia ja jugoslaavia naiste vahel viisid “Naised mustas” leinavalved Belgradi Vabariigi väljakule, protesteerimaks Serbia režiimi osaluse vastu agressioonis.
- 8 See naiste rühmitis sai inimõigusaktivismi ja julguse sümboliks. Musta riietatuna on nad aastaid protesteerinud igal neljapäeval kell 3.30 pärast lõunat Buenos Airese kuulsal Plaza de Mayo’l, nõudes infot oma [sõjaväelise diktatuuri ajal kadunuks jäänud] lähedaste saatuse kohta. Marssides Vabaduse samba ümber presidendipalee ees, sidusid nad oma kadunud poegade ja tütarde nimesid kandvad rätid pähe ning kandsid plakateid nende fotodega, kelle saatuse kohta nad infot otsisid. Emade kasutatud kristliku emaduse kujundid tegid nad nende endi sõnul eriti mõjukaks katoliikliku sõjalise režiimi vastu. Need emad olid julguse sümboleiks; õigluse nimel käivat võitlust juhtides alustasid nad oma demonstratsioone juba siis, kui sõjaväeline režiim oli veel võimul. Paljud neist, kaasa arvatud liikumise juht Azucena Villafior de Vicenti, kadusid selle tulemusel ka ise.
- 9 Athenat tunti tarkusejumalannana, kelle haldusallasse kuulusid tsivilisatsioon, õigus ja õiglus ning matemaatika, ning tema piiki on nimetatud tarkusepiigiks (tõlkija märkus).
- 10 Katoliku dogma kohaselt oli Neitsi Maarja eostamise hetkest alates vaba muudele inimestele omaest pärispatust. Pallas Athena ei sündinud kreeka mütoloogia kohaselt samuti mitte naise ihust, vaid oma isa Zeusi peast. Autor soovib siin rõhutada, et rumeenia feminismi algust ei peaks vaatlema üleloomuliku sündmusena, vaid ajalooliste protsesside tulemus (tõlkija märkus).
- 11 See kuupäev märgib Nicolae Ceausescu režiimi langemist Rumeenias (tõlkija märkus).
- 12 Mary Wollstonecraft oma raamatuga *Vindication of the Rights of Woman* (“Naiste õiguste õigustus”) ja Olympe de Gouges teosega *Les Droits de la femme et de la citoyenne* (“Naise ja kodaniku õigused”) esitavad väljakutse valgustusajastu universalistlikele väidetele ning pakuvad välja feministliku vaatenurga valgustusajastu filosoofiale.
- 13 Viide 1848. aastal noorte intellektuaalide algatatud ja Prantsuse revolutsioonist inspireeritud rahvusromantilisele liberaalsele Valahhia revolutsioonile Vene impeeriumi võimu vastu (tõlkija märkus).
- 14 Selles kontekstis tuleb mainida Mihaela Miroiu teoretiseerimist “*convenio*” mõiste üle, mille all ta peab silmas eetilist ruumi, mis juhib naisi hoolitsuse eetika, mitte õigluse eetika suunas; Marina Blagoeva katseid lugeda endise Jugoslaavia perekonnaelu patriarhaalseid aspekte kui petlikke võimustamise

- kaitseid, kui hilinevad vaevatasu pakkuvaid žeste ohverduse eetika kaudu, või Blanka Arsici katset lugeda raamatukogu kujundit naise keha vastena oma romaanis “*Raamatukogu*”, mis avaldati aastal 1995. “Raamatukogu on ajaloo näitelava. Raamatukogu on nagu naise keha, lava, millele leiavad üheaegselt aset sõjad, võidud ja kaotused, armastused, reetmised ja surmad. Raamatukogu on nagu naise keha, lava, millele räägitakse samaaegselt kõiki keeli ja kirjutatakse kõike kirjutatut. Raamatukogu on nagu naise keha, igavesti rahuldamata kirgede ja korvamatu võimaluste näitelava” (Jaggar; Young, *A Companion*, 135).
- 15 Autor kasutab siin jutumärke problematiseerimaks Kesk- ja Ida-Euroopa käsitlemist ühtse piirkonnana (tõlkija märkus).
 - 16 Selles kontekstis tuleb eraldi esile tõsta Ukrainas Harkovis töötava Irina Zhrebekina katseid avaldada soouuringuid, mis hõlmavad kogu postsotsialistliku ruumi.
 - 17 Püüan leida erinevusi Ida-/Kesk-Euroopa positsiooni ja Kolmanda Maa maailma naiste vahel, keda Chandra Talpade Mohanty uurib oma kõige enam tsiteeritud artiklis.
 - 18 Rutivica Andrijasevic, “Migration and Fortress Europe,” Rosi Braidotti, Esther Vonk, Sonja van Wichelen, eds., *The Making of European Women’s Studies*, Vol. 1, (Utrecht: Utrecht University, 2000), 153.
 - 19 Rumeenia marginaalsuse teoreetik Virgil Nemoianu nimetab neid “asendustriteks”.
 - 20 Nii defineeris selle Ann McClintock raamatus *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in Colonial Context*, (New York: Routledge, 1995).
 - 21 Rosi Braidotti, *Nomadic Subjects. Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*, (New York: Columbia UP, 1994), 149.
 - 22 Rosi Braidotti, *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*, (New York: Columbia UP, 1994), 155.
- Braidotti, Rosi (2000). Key Terms and Issues in the Making of European Women’s Studies, in Braidotti, Rosi; Vonk, Esther; van Wichetelen, Sonja (eds.), *The Making of European Women’s Studies*, Vol. I. Utrecht University, Utrecht, 12–22.
- Gal, Susan; Kligman, Gail (2000). *The Politics of Gender After Socialism. A Comparative Historical Essay*. Princeton UP, Princeton.
- Jaggar, Alison M.; Young, Iris Marion (eds.) (1998). *A Companion to Feminist Philosophy*. Blackwell, Malden.
- Lerner, Gerda (1986). *Women and History*. Oxford UP, New York.
- McClintock, Anne (1995). *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in Colonial Context*. Routledge, New York.
- Mihailescu, Stefania (2002). *Din istoria feminimului romanesc. Antologie de texte*. Polirom, Iasi.
- Miroiu, Mihaela (2002). *Convenio: despre natura, femei si morala*. Polirom, Iasi.
- Nemonianu, Virgil (1989). *A Theory of the Secondary: Literature, Progress, and Reaction*. Johns Hopkins UP, Baltimore.
- Niel, Mathilda (1974). *Drama eliberarii femeii*. Editura Politica, Bucuresti.
- Offen, Karen (2000). *European Feminisms, 1700–1950: A Political History*. Stanford UP, Stanford.
- Poroiu, Ecaterina (1975). *3 x 8 plus infinitul. Dialoguri despre conditia femeii*. Eminescu, Bucuresti.
- Oproiu, Ecaterina et al. (1974). *Cartea fetelor*. Editura Politica, Bucuresti.
- Reuman, Ann R. (2000). Coming into Play. An Interview with Gloria Anzaldúa. *Melus*, 25, 2, 3–45.

Kirjandus

Andrijasevic, Rutivica (2000). Migration and Fortress Europe, in Braidotti, Rosi; Vonk, Esther; van Wichetelen, Sonja (eds.), *The Making of European Women’s Studies*, Vol. I. Utrecht University, Utrecht, 152–153.

Braidotti, Rosi (1994). *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. Columbia UP, New York.

Autorist

Viimase paari aastakümne jooksul on feministlikus teoorias teravalt ja põhjalikult vaieldud teadmise geograafilise asukoha ja liikumiste üle. 1980. aastatest alates on postkoloniaalsete, globaalsest Põhjast ja Läänest väljaspool asuvate riikide feministid juhtinud tähelepanu sellele, et ka lääne feminismiss on varjatud kujul säilinud imperialistlik arusaam, et väärtuslik teadmine saab pärineda ainult läänest ning et mitte-lääne naiste rolliks on olla vaid uuritavad objektid (vt. nt. Mohanty 1984, e.k. 2010; Spivak 1988). 2000. aastatel on jätkuvalt teadmisoome ja -rände tasakaalutusele tähelepanu juhtinud ka Ida-Euroopa uurijad (nt. Slavova 2006, Blagojevic 2009).

See tasakaalutus toimib aga veel teiselgi moel. Ida-Euroopa feministid vaatavad teadmiste allikana läände ja tõlgivad tekste inglise või prantsuse keelest, toetades teadmistevoolu tasakaalutust. Kogu Ida-Euroopale on olnud omane soov "Ida" silti endalt maha raputada ning identifitseeruda läänega. Nii on kahetsusväärset vähe tähelepanu saanud mõttetöö, mida on tehtud teistes Ida-Euroopa riikides, mille ajalookogemuses ja praegustes ühiskondlikes pingetes on meile ehk enam sarnast kui näiteks Ameerika Ühendriikides või Prantsusmaal. Sellele üksikseiselt õppimise võimalusele on viimastel aastatel aktiivselt tähelepanu juhtinud kunstiteadlased, sh. eesti autorid (nt. Bejic 2010; Kivimaa 2012).

Ariadne Lõngaski on kaheteistkümne ilmumisaasta jooksul ilmunud vaid ühe Ida-Euroopa teadlase tekst (Novikova 2001). Proovime seda teadmistevoolu tasakaalutust veidi parandada. Käesoleva tõlketeksti autor Mihaela Mudure on inglise kirjanduse professor Babes-Bolyai ülikoolis Clujis, Rumeenias ning üks tuntumaid rumeenia feministe. Oma algselt 2004. aastal ilmunud essees analüüsib Mudure Ida-Euroopa feminisimi omalaadse tseugmaatilise ruumina, sillana hegemoonilise lääne ja mitte-lääne vahel.

Just sellise aktiivse kriitilise rolli omistamine tavaliselt perifeerseteks peetud Ida-Euroopa feminisimidele teeb selle esse intrigeerivaks.

Raili Marling

Kirjandus

Bejic, Bojana (ed.) (2010). *Gender Check. A Reader: Art and Theory in Eastern Europe*. Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln.

Blagojevic, Marina (2009). *Knowledge Production at the Semiperiphery*. Institut za kriminoloska i socioloska istrazivanja, Belgrade.

Kivimaa, Katrin (ed.) (2012). *Working with Feminism. Curating and Exhibitions in Eastern Europe*. Tallinn University Press, Tallinn.

Mohanty, Chandra Talpade (2010). Lääne pilgu all: feministlik teadus ja koloniaaldiskursused. *Ariadne Lõng* 1/2, 106-125.

Novikova, Irina (2001). Tuhkatriinud tulevad turule: millist kingakest proovida? Üleminekuaja arengu- ja identiteedipoliitika ning naised. *Ariadne Lõng* 1/2, 116-124.

Slavova, Kornelia (2006). Looking at Western Feminisms Through the Double Lens of Eastern Europe and the Third World. In Lukic, Jasmina; Regulska, Joanna & Zvirsek, Darja (eds.), *Women and Citizenship in Central and Eastern Europe*. Ashgate, Aldershot, 245-263.

Spivak, Gayatri Chakravorty. 1988. Can the Subaltern Speak? In Nelson, Cary & Grossberg, Lawrence (eds.), *Marxism and the Interpretation of Culture*. University of Illinois Press, Urbana, 271-313.